

Brevissima responsio avagy Nagyon rövid viszontválasz Botlik Richárdnak. A *Magyar Könyvszemle* 2019/1-es számában közzétettem egy hosszabb kritikát Botlik Richárdnak Illik Péterrel közösen jegyzett, 2018-ban megjelent tanulmánykötetében¹⁰¹ közölt egyik szövegéről.¹⁰² A szerkesztőség a tudományos korrektség alapján lehetőséget biztosított Botlik Richárdnak, hogy válaszoljon a cikkemre. Miután ő élt a lehetőséggel, a szerkesztőség még megjelenés előtt elküldte nekem a választ, hogy röviden reagálhassak rá. A vita két utolsó darabja így egy számban jelenhet meg.

Mivel minden érdeklődő olvasónak lehetősége van elolvasni az eredeti vitacikket, senki idejével nem kívánok visszaélni, hogy újra elismételjem érveimet. Röviden, csak mintegy emlékeztetőül összegezném Botlik eredeti, a vitát kiváltó tanulmányának kulcsállításait. A kiindulópont, hogy

- (1.) Botlik a müncheni *Bayerische Staatsbibliothek*ban megtalálta Brodarics művének egy olyan szövegváltozatát, mely minden eddig ismertnél bővebb verziót közöl.
- (2.) Erre alapozva új fordítást készített, „nem irodalomtörténeti aspektusból [...] minden sallang nélkül, szakszerű és korszerű magyar nyelvre” ültette át a szöveget, kiküszöbölve ezzel a korábbi, rosszabb verzió alapuló fordítások hibáit és félreértéseit.
- (3.) Az így létrejött változat pedig, mely minden eddiginél közelebb áll Brodarics eredeti szándékaihoz, kiküszöböli „a korábbi következtelenségeket” és ezáltal elvezethet a „mohácsi csatáról kialakult paradigma, illetve közgondolkodás megújításához”.¹⁰³

Kritikámban magam is három pontban foglaltam össze kifogásaimat. Amellett érveltem, hogy Botlik tanulmányának mindhárom kulcseleme téves vagy nem is létezik. Mert nézetem szerint:

- (1.) Botlik nem talált filológiailag releváns, eddig nem ismert változatot, legalábbis annak létezését semmivel nem támasztotta alá;
- (2.) nem készített semmiféle új fordítást; az általa közölt szöveg Kulcsár Péter 1977-ből származó fordításának néhány helyen megvariált utánközlése;
- (3.) a szöveghez fűzött javításai, kiegészítései, értelmezési javaslatjai az esetek túlnyomó többségében egyszerűen nyelvileg tévesek, ha pedig nem, akkor is olyan jelentéktelen módosításokat tartalmaznak, hogy azoktól paradigmaváltó fordulat aligha várható.

Egy válaszcikknek az a feladata, hogy ezekre az állításokra reagáljon, és akkor sikeres, ha megcáfolja őket. Botlik válaszcikkét olvasva én úgy látom, hogy neki ez nem sikerült: fejtegetéseim java részére egyáltalán nem válaszolt (így azokat meg sem cáfolhatta), amikre pedig igen, ott a cáfolat nem meggyőző. A csata menetét illető, az újabb kutatásokat is beemelő fejtegetései viszont (ha helyesek, ha nem) nem tartoznak a tárgyhoz. A magam részéről bízom a mindenkori Olvasóban, a cikkek ismeretében majd eldönti, kinek van igaza, így nem pazarlom az időt terjenegős fejtegetésekre, csak pár jelenségre hívnám fel – a címben ígértek szerint – nagyon röviden a figyelmet.

Első állításom szerint Botlik filológiailag semmi relevánsat nem fedezett fel, amikor a *Historia Acta* Tomcianában (AT) közölt változatát tette cikke alapjául. Attól ugyanis, hogy válaszában többször mantraszerűen leírja, hogy Kulcsár Péter fordítása a hiányos Zsámboky-kiadáson alapult, ez még nem lesz igaz. Kulcsár Péter 1985-ben adta közre Brodarics latin kritikái kiadását. Ennek

¹⁰¹ BOTLIK Richárd, ILLIK Péter, *A mohácsi csata (1526) másképpen. A nagy temető?* Unicus Műhely, Bp., 2018.

¹⁰² BOTLIK Richárd, *Brodarics István magyar kancellár és szerémi püspök leghitelesebb története a magyaroknak a törökökkel Mohácsnál vívott ütközetéről. Előszó egy elveszettnek hitt szövegváltozat magyar nyelvű kiadásához* = BOTLIK, ILLIK 2018, i. m. 23–33; illetve maga a fordítás: *Uo.*, 35–70.

¹⁰³ BOTLIK 2018, i. m. 23–25.

szövegváltozatához már felhasználta a korábbi kiadásokban mellőzött lengyel levéltári anyagot. Ezt ő valóban nem ismerte kéziratban, de az AT szövegközléséből igen. Kulcsár *minden elemet bevett* az AT-re is épülő kiadásba és a fordításába, ami a szövegahagyomány alapján Brodariesnak volt tulajdonítható és *minden elemet elhagyott*, amiről joggal feltételezte, hogy nem Brodaries, hanem a *Historiát* másoló Górski kiegészítése. Én a 2000-es évek elején valóban megtaláltam a Górski-kéziratok néhány fennmaradt változatát, melyek korábbiak, mint a Zsámboky-kiadás. De mivel ezeket az AT a 19. század közepén kiadta, Kulcsár pedig az AT-t felhasználta, nem volt értelme kritizálni Kulcsár kiadását és fordítását. Az, hogy Botlik úgy véli, az AT-kötet néhány paratextusa is Brodaries műve, az ő dolga. De azt ismételtetni, hogy Kulcsár az AT-t nem ismerte és nem használta, holott a stemmában is feltünteteti, komoly szakmai baklövés.

Szintén komoly hiba volt, hogy miközben Botlik azt állította, talált egy releváns új forrást, nem adta meg annak könyvészeti adatait. Válaszában cáfolni igyekszik ezt a vádat:

Kasza vajon mire alapozta azt az érvelését, hogy a fordítás a legtöbb helyen „rosszabb”, ha – látszólag – azt sem tudta egészen bizonyosan eldönteni, hogy Brodaries művének melyik latin verziója a közlés? Ha pedig bizonyosan tudta, akkor mégis megtalálhatta a könyvészeti adatokat a dolgozat hivatkozásában; így viszont az nem világos, hogy a kritikájában miért volt szükség a felhasználást, állítása szerint „rejtélyes szöveg” kinyomozására. [Kiemelés tőlem. K. P.]

Ez elég megmosolyogtató érvelés. Poirot nem azért tudja, hogy ki a gyilkos, mert kinyomozta, hanem azért, mert Agatha Christie megadta az adatokat? Botlik valóban lehatározta az első lábjegyzetben az AT VIII. kötetét. Egy *Historia*-hely kapcsán. Ugyanakkor egy szóval nem utal rá, hogy a sajátos, soha nem látott jelentőségű új forrás ez a kiadás lenne. Sem a bevezetőben, sem később nem fedi fel. Ezt tehát én onnan tudom, hogy filológus vagyok és kinyomoztam, szakmám egzakt szabályai szerint.

De már azért megérte megírni a választ, mert most már nemcsak én nyomoztam ki, hanem Botlik is közölte (elismerte?), hogy az AT-t vette alapul. Megtalált egy olyan szövegkiadást, melyet több mint másfél százada ismer és használ a szakma, és melynek adatait Kulcsár Péter beépítette a kritikai kiadás apparátusába. Végső csapásként ugyan odavágja, hogy egyébként mégis tévedek, hiszen ő az AT VIII. kötetéből dolgozott ugyan, de nem az 1860-as, hanem az 1859-es kiadásból. Mellélkelhetne egy címlapfotót. Az AT-nak ugyanis egyetlen kiadássorozata van, ebben a VIII. kötet is egyszer jelent meg, 1860-ban. 1859-ben egyébként egyetlen AT-kötet sem jelent meg.

Vitacikkem második pontjára Botlik nem sok szót veszteget. Kiemeli, hogy milyen fontos az a pár szöveghely, melynek én is elismertem a korrekciós értékét (öt ilyen van). Egy szóval nem érinti, pláne nem cáfolja azonban a hosszan sorolt fordítási anomáliákat, félreértéseket, durva magyartalanságokat, melyeket cikkemben a fejére olvasok. Ha a hallgatás beleegyezés, akkor vegyük ezt beismerésnek.

Nem reagál a két hasámban összevetett szövegre sem, ahol napnál világosabb, hogy Botlik néhány szinonima alkalmazásával „újítja meg” Kulcsár „értelmezhetetlen” „irodalomtörténeti aspektusból” készített fordítását.

Így értelemszerűen arra sem reflektál, hogy a szövege lényegében plágium. Ha azzal takarózik is, hogy „Tisztelettel megőriztem a fordítási verziókban fellelhető pallérozott magyarságot, és csak a legszükségesebb szövegrészeket írtam át”, a plágiumtól nem szabadulhat. Ha korrekciós cikket írt volna, ahol a Kulcsár-fordítás problémás, vagy szerinte problémás helyeit veszi szemügyre és finom kiigazításokat téve von le következtetéseket, senki nem kifogásolhatná, hogy Kulcsár-szövegét használja. De ahogy a tanulmányban, most, a válaszcikkben is úgy utal saját munkájára, mint új fordításra, ami tehát az ő szellemi terméke. Csak tiszteletből megtartotta Kulcsár szövegének 95%-

át. Ha egy szakdolgozó tiszteletből újraközli forrásának szövegét, megbukik. Ha hivatkozás nélkül teszi, saját szellemi termékének állítva be azt, jogi konzekvenciákat maga után vonó plágiumvétséget követ el. Ezt *doktor* Botlik Richárdnak tudnia kell(ene).

A válaszcikkben hosszú fejtegetéseket olvasunk a legújabb Mohács-kutatásokról. Erre nem kívánok reagálni, mert semmi köze a vitacikkemben írottakhoz. Azt, hogy Kulcsár (!) fordítását ki, hogyan értelmezi, hasznosítja, nem tartozik ide. De a tudományos diskurzus alapja továbbra is Kulcsár szövege lesz, mert Botlik-fordítás nem létezik.

Vitacikkemben kifejtett álláspontomat – a fentiekre való tekintettel is – változtatás nélkül fenn tartom.

KASZA PÉTER